

1937

1

SB İLE İLİŞKİLER

5 Aralık 1936'da SSCB yeni bir "demokratik" anayasa kabul etmişti.¹ Gerçekten, 1936 Ağustosunda Zinovyev, Kamenev vb. ileri gelen bir takım parti önderlerinin idama mahkûm edildikleri ilk Moskova muhakemeleri,² yeni yılın (1937) Ocak ayının son günlerinde ikinci bir dizi Moskova muhakemesiyle sürecek, bu kere Radek, Piatakov, Sokolnikov vb.³ idam edileceklerdi.

1936'da NKVD'nin (yani İçişleri Bakanlığının) başına getirilen Nikolay İvanoviç Yejev'un adıyla Yejevşçina diye anılan kitlesel parti temizlikleri terörü, 1937 Haziran ayında Tukhaçevski gibi Kızılordu'nun en üst komutanlarının (bir Gestapo oyununa gelinerek) gizlice yargılanıp öldürülmeleri,³ 1938

¹ Bir yıl sonra, bu yeni "Stalin" anayasası gereğince genel seçimlerin yapıldığı gün (12 Aralık 1937), [rahmetli hocam] Ahmet Şükrü Esmer Ulus gazetesindeki "Sovyetlerde Yeni Rejim" başlıklı makalesinde "Sovyet komşumuza demokrasi rejimi kutlu olsun" diye yazıyordu.

[1937 başlarında bizde de bir anayasa değişikliği yapılmış, İsmet İnönü ve 15 arkadaşının önerisiyle 5 Şubat ve 3115 sayılı yasa, CHP'nin altıokunu (1924 tarihli) Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun ikinci maddesine yerleştirerek bunların anayasal ilkeler olmasını sağlamış ve bütün bakanlıklarda "siyasal müsteşarlıklar" kurulmasını öngörmüştür. Fakat bu ikinci değişiklik başarılı olmamış ve aynı yıl içinde 29 Kasım ve 3272 sayılı yasayla kaldırılmıştır.]

² Troçki, Radek ve arkadaşlarının mahkûm edilmelerine kendi adının karıştırılmasını Meksika'dan Manchester Guardian'a çektiği bir telgrafla protesto etmiştir: "Eğer ortada bir suikast varsa, GPU'nun tertip ettiği bir suikast vardır. Eğer bu suikastta bir lider varsa, o adamın adı Stalin'dir." Bknz. Ayın Tarihi, cilt 38, s. 452-53. [GPU'nun adı iki yıldır NKVD olmuştur!]

³ A.Ş.Esmer 15 Haziran 1937 günü Ulus'ta, oynanan oyundan şüphelenmeksizin şunlar yazmıştı: "Acaba Tukhaçevski Rusya'da bir General Franco rolü mü oynamak istiyordu? Böyle ise, yalnız komşumuz ve dostumuz Sovyetlere değil, bütün dünyaya geçmiş olsun. Biz Türklere gelince, Stalin'in başında bulunduğu partiye dayanan hükümetle Cumhuriyet Türkiye'si arasındaki dostluk artık yeni zamanın ananesi halini almıştır. Biz, Sovyet halkının refahı için çalışan bu hükümetin her türlü tehlikeden masun bulunmasını ve kuvvetli olmasını dileriz. Bunun içindir ki, bu darbenin Sovyet zabıta teşkilâtının teyakkuzu sayesinde neticesiz kalması bizi ancak sevindirebilir."

Ama iş bununla bitmemiş, Stalin terörü yakından tanıdığımız bir siyaset adamını da yok etmiştir. Sovyetlerin Ankara'daki büyükelçisi Karahan 1937 Nisanında geri çağırılmıştı. Ayın Tarihi'nin 41'inci cildinden izlenebileceği üzere, Karahan 23 Nisanda Atatürk'e vedanamesini takdim ederek onunla bir saat görüşmüş, ertesi gece Dışişleri Bakanı T.R.Aras'ın verdiği

10
yıla
mah-
kûm,

2

Yağoda,

Martındaki üçüncü Moskova muhakemelerinde Bukharin, Rikov ve arkadaşlarının "itiraf"ta bulunduktan sonra idama mahkûm edilmeleriyle devam edecekti.

Türkiye'yle ilişkilerse, en azından görünüşte gayet parlaktı. 10 Nisan 1937 günlü SBKP gazetesi Pravda'nın Ankara muhabiri "Modern Türkiye" başlıklı yazısında Atatürk Türkiye'sinin "akıllara durgunluk verecek başarıları"nı övmekteydi.⁴

17 Nisan 1937 günü Cumhuriyet'te de Yunus Nadi, "Avrupa ve Dünya Siyasetinde Sovyetler Rusyası" başlığıyla, karşılıklı olarak içişlerine karışmama ilkesi uyarınca geliştirilen Türk-Sovyet dostluğunun başka ülkelerce örnek alınması gerektiğini yazıyordu.⁵

İki ülke ilişkileri açısından yılın en önemli olayı ise, TC içişleri ve dışişleri bakanlarının Temmuz ortalarında Moskova'ya giderek görüşmelerde bulunmalarıdır. Bu ziyaretin hemen öncesinde Türkiye temsilcileri, Tahran'da İran, Irak ve Afganistan'la Sadabad Paktı denilen saldırmazlık sözleşmesini imzalamıştı. Sovyetler, 1934'te yapılan Balkan Paktı gibi bu antlaşmanın da İtalya'nın yayılmacı emellerine karşı ortaklaşa güvenlik için imzalandığını belirterek desteklemişlerdir.

ziyafetin onur konuğu olmuş, 25 Nisanda da Ankara garında birçok bakanların katıldığı bir törenle uğurlanmıştı. Söylentilere göre, 1936 Cumhuriyet Bayramı'nda Atatürk kendisine Sovyet Cumhurbaşkanı Kalinin'den gelen tebrike kızmış, bizzat Stalin tarafından kutlanmadığı için Karahan'a çıkmıştı. Onun geri çağrılmasını bu olayla ilgili sanan Atatürk, yine dedikodulara bakılırsa, Karahan'a gitmemesini, Türkiye'ye sığınmasını önermiştir. Oysa sorun bu kadar basit değildir. Sovyetlerde bütün eski kadrolar "Troçkist" olmak gibi suçlamalarla tasfiye edilmektedir. Fakat Karahan "suçunu" itiraf etmeyi kabul etmemiş olacak ki, gizlice yargılanmış, ama onun da diğer sanıklar gibi itiraflarda bulunduğu açıklanmıştır. 20 Aralık tarihli Tass bildirisine göre, Sovyetler Birliği Temyiz Mahkemesi Askerî Koleji o ayın 16'sında yaptığı gizli oturumda Enukidze, Orahelaşevili, Şeboldaev, Larm, Metelev, Tsukerman, Steiger gibi Karahan'ı da "ihamet, tedhiş ve yabancı bir devlet hesabına casusluk"tan suçlu bularak ölüme mahkûm etmiş ve cezalar hemen yerine getirilmiştir.

⁴ Ayın Tarihi, cilt 41.

⁵ 8 Mayıs'ta da "TC ile Sovyet Cumhuriyetleri İttihadı arasındaki dostane münasebetleri teşviş etmek gayesini takip eder mahiyette neşredilmiş olan Kafkas Almanajı namındaki kitap, Matbuat Kanununun 51. maddesi mucibince Vekiller Heyeti kararıyla satıştan men' edilmiştir."

16 Temmuz 1937 Türk Dışışleri ve İçişleri Bakanlarının Moskova'ya
ziyaretleriyle ilgili resmî Tass açıklaması⁶

Türkiye hükümetinin iki üyesi, Dışışleri Bakanı Rüştü Aras ile İçişleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya Moskova'ya resmî bir ziyarette bulunmuşlardır. Halk Komiserleri Kurulu Başkanı Yoldaş Molotov ve Dışışleri Komiseri Yoldaş Litvinov'la yaptıkları son derece dost ve samimi görüşmelerde şu sonuçlara varılmıştır:

1. Onaltı yıldan uzun bir süre önce SSCB ile TC arasında kurulan, sonra da gerek ikili gerekse çok-yanlı anlaşma ve antlaşmalarıyla pekiştirilmiş bulunan içtenlikli dostluk, bütün bu süre boyunca uluslararası yaşamın bütün sınamalarından başarıyla geçmiş ve her iki ülkenin çıkarları açısından büyük değer taşımıştır.
2. Bu çıkarlar gelecekte de, yine her iki ülkenin dış politikasında değişmez ve istikrarlı bir öge olarak şimdiki ilişkilerin olanca kapsamıyla sürdürülmesini gerektirmektedir.
3. Sovyet-Türk dostluğu barış için son derece önemli bir etken olmuştur ve bu dostluğun sürdürülmesi ve geliştirilmesi, barışa bundan böyle de hizmet edecektir.
4. Uluslararası ilişkilerde saldırganlık eğilimlerinin yarattığı şimdiki gergin uluslararası durum, bütün barışçı devletleri, barış ve kolektif güvenliğin bölünmezliği ilkesiyle barış ve genel güvenliğin sürdürülmesi konusunda özellikle ısrarcı olmaya zorlamaktadır.
5. SSCB ile Türkiye arasındaki dostluk ve karşılıklı güven, barış davasına ve Milletler Cemiyeti ilkelerine içtenlikli bağlılıkları; barışçı güçlerin olabilecek en iyi biçimde örgütlenmesini sağlama ve saldırganlık güçlerini destekleyebilecek ya da yüreklendirebilecek herşeyden kaçınma kararlılıkları; barış olanağının bütün öğelerini pekiştirmek için özellikle verimli bir işbirliğinin temellerini sağlamaktadır.

Our Foreign Policy
Soviet

⁶ Jane Degras, *The Communist International 1919-1943 Documents*, cilt III (Oxford, 1965), s. 246-47'de Mirovoe Khoziaistvo, s.175'ten alıntı.